

# ÍNDEX

|                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Proemi                                                                                       |     |
| JOAN-ENRIC VIVES.....                                                                        | 7   |
| Pròleg                                                                                       |     |
| FRANCESC TORRALBA.....                                                                       | 13  |
| Els valors religiosos en la societat europea.<br>Diagnòstic i visió de futur                 |     |
| JAVIER ELZO .....                                                                            | 17  |
| Laïcitat porosa i consciència global                                                         |     |
| FRANCESC TORRALBA.....                                                                       | 65  |
| Entre l'eriçó i la guineu, la presència públi-<br>ca del cristianisme més enllà del laïcisme |     |
| JOSEP MARIA MARGENAT.....                                                                    | 103 |



## PROEMI

Un dels temes més debatuts en aquest primer decenni del segle *xxi* és el de l'adaptació de la tradició cristiana en el marc de la societat europea. Periòdicament, apareixen situacions de gran complexitat que posen de manifest la difícil, però necessària, relació entre l'esfera social i política i l'esfera religiosa. La ràpida evolució de les societats europees, la presència de nous universos religiosos i el procés de secularització que pateixen algunes societats són factors que cal tenir molt en compte a l'hora d'afrontar la qüestió.

Més enllà de les posicions laïcistes que voldrien extirpar la presència de les religions en la societat i de les actituds que confonen l'esfera política i la religiosa, cal trobar aquell marc de relació que, respectant la mútua autonomia, generi un camp de relació fèrtil i positiu per als ciutadans i per a la societat en general.

Tal com s'expressa en el magisteri de l'Església, considerem que la laïcitat és un valor. En el concili Vaticà II es va reconèixer solemnement la llibertat com un valor fonamental de la persona i, a la vegada, la laïcitat o aconfessionalitat de l'Estat com una realitat no tan sols acceptada, sinó també promoguda per l'Església.

En plena coherència amb aquesta defensa de la llibertat i de la dignitat de la persona, la laïcitat vol dir, com observa el Concili Provincial Tarraconense, “l’absència de pressió religiosa o irreligiosa per part dels estats” i “la convicció que l’Església no ha de dominar el món, sinó que hi ha d’aportar les energies religioses de la fe, de l’esperança i de l’amor, cosa que significa pèrdua d’influència social i de poder”.<sup>1</sup>

Els cristians no demanem privilegis, ni l’empara dels governants, sinó la llibertat efectiva per tal de fer actual la presència del Senyor Ressuscitat i oferir l’Evangeli a tots els nostres conciutadans. Anhelem comunicar, amb humilitat però amb convicció, el que creiem i esperem, i volem exercir, enmig del món, la nostra missió profètica.

Estem convençuts que quan l’Evangeli és acollit per les persones, la comunitat civil es fa també més responsable, més atenta a les exigències del bé comú i més solidària amb els necessitats. La fe és un do, però també un tresor que no volem guardar gelosament tancat en una esfera impermeable; ans tot el contrari, anhelem donar-lo a conèixer, fer-lo arribar als qui encara no el gaudeixen.

Ha escrit el Sant Pare, Benet XVI: “La comunitat política i l’Església són independents i autònomes, cada una al seu propi terreny. Ambdues, no obstant, encara que per títol divers, estan al servei de la vocació personal i social de l’home (GS 76). (...) Per tant, és legítima una sana laïcitat de l’Estat en virtut de la qual les realitats temporals es regeixen segons les seves pròpies normes, sense excloure, però, aquestes referències ètiques que

1. Concili Provincial Tarraconense, resolució 1.

troben el seu fonament últim en la religió. L'autonomia de l'esfera temporal no exclou una íntima harmonia amb les exigències superiors i complexes que es deriven d'una visió integral de l'home i del seu etern destí.”<sup>2</sup>

No entenem que la presència de la fe en el món hagi de quedar reclosa en l'àmbit de la privacitat, a redós del temple. No ha d'incomodar la veu profètica de l'Evangeli sobre la vida familiar, la vida social i també la vida política, perquè cerca el bo i millor de la persona i de les comunitats humanes, tot i que, de vegades, va contra corrent d'estats d'opinió amplament difosos. No podem ser conformistes amb determinades ideologies que atempten contra la dignitat de la persona humana o lleis que la denigren. Volem ser en el món i mostrar raonablement en la societat actual les arrels de la nostra antropologia i de la nostra espiritualitat. Com ens deia el papa Benet XVI a Barcelona: “Recolzats en la fe, busquem junts mostrar al món el rostre de Déu, que és amor i l'únic que pot respondre a l'anhel de plenitud de l'home. Aquesta és la gran tasca, mostrar a tothom que Déu és Déu de pau i no de violència, de llibertat i no de coacció, de concòrdia i no de discòrdia (...) Déu és la veritable mesura de l'home.”<sup>3</sup>

Més enllà dels valors estrictament religiosos que professem els cristians, hi ha una sèrie de valors cívics i socials que són plenament assumibles pels cristians. També, com a ciutadans que som, aspirem a la tolerància, a la igualtat, a la justícia social i a la solidaritat. No volem imposar cap ordre moral, ni polític, tampoc cap sistema econòmic en concret. No és aquesta la finalitat dels cristians en el món. Volem ser sal i llum en el món,

2. BENET XVI, Discurs al President Carlo A. Ciampi, 24/06/2005.

3. BENET XVI, Homília a la Sagrada Família de Barcelona, 7/11/2010.

fer una proposta de sentit nascuda de l'Evangeli, no inspirada en cap projecte contingent, de caràcter socio-lògic o polític. Deia el Sant Pare, Joan Pau II, a Cuatro Vientos: “La veritat no s'imposa, es proposa.”<sup>4</sup> Creiem en aquesta proposta humanitzadora, que apel·la al valor transcendent de la persona, salva la societat del risc d'un pensament únic, que tot ho aplanava i uniformitza.

Els cristians som en el món amb una actitud de diàleg, entrant en contacte directe amb els afers d'aquest món. No hem de cercar la confrontació, sinó la bona entesa i els canals de comunicació. El diàleg demana sentit d'identitat i, alhora, acceptació de l'altre amb voluntat de convivència. En aquesta època històrica que ens ha tocat viure, els cristians no hem d'avergonyir-nos per ser deixebles de Jesús i estem cridats a donar-ne testimoni des de la proximitat, des de la comprensió, imitant el Crist, que no va venir a condemnar el món sinó a salvar-lo.<sup>5</sup>

La bona perspectiva ens la va indicar Benet XVI en el seu viatge a Santiago de Compostel·la, quan invitava Europa a: “Edificar el seu present i projectar el seu futur des de la veritat autèntica de l'home, des de la llibertat que respecta aquesta veritat i mai no la fereix, i des de la justícia per a tot el món, començant pels més pobres i desvalguts” (...) “Entre veritat i llibertat hi ha una relació estreta i necessària. La recerca honesta de la veritat, l'aspiració a ella, és la condició per a una autèntica llibertat. No es pot viure l'una sense l'altra. L'Església, que desitja servir amb totes les seves forces la persona humana i la seva dignitat, està al servei de totes dues, de la veritat i de la llibertat. No pot renun-

4. JOAN PAU II, Discurs a Cuatro Vientos, Madrid, 3/05/2003.

5. Jo 12, 47.

ciar-hi, perquè està en joc l'ésser humà, perquè el mou l'amor a l'home, «que és l'única criatura a la terra a la qual Déu ha estimat per si mateixa» (GS 24), i perquè sense aquesta aspiració a la veritat, a la justícia i a la llibertat, l'home es perdria a si mateix.»<sup>6</sup>

Aquest petit llibre recull les ponències que van tenir lloc al Comú de Sant Julià de Lòria (Principat d'Andorra) el 2 de juliol del 2010. El títol, *Els cristians i el món*, no ha de conduir a equívocs. No entenem aquesta presència com a quelcom artificio, juxtaposat; entenem que els cristians som en el món per inocular-li fe, esperança i amor.

Al llarg de les ponències que aquí es publiquen, es reflexiona sobre les maneres i el sentit que ha de tenir aquesta presència en les societats postmodernes. Els tres expositors, fent ús de la seva creativitat i talent, aprofundeixen en aquest vincle i fan propostes interessants per afrontar els desafiaments de futur. Com va dir Jean Marie Tillard, no som els últims cristians,<sup>7</sup> però les transformacions que pateix el món actual ens exigeixen repensar a fons la manera de ser cristià en el present moment per fer-lo més transparent a la Paraula que allibera.

Aquest llibre ens hi ajudarà.

† Joan-Enric VIVES SICÍLLA  
*Arquebisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra*

6. BENET XVI, Discursos a l'aeroport i a la Catedral de Santiago de Compostel·la, 6/11/2010.

7. Jean-Marie-René TILLARD, *Som nosaltres els últims cristians?*, Barcelona, 1998.





## PRÒLEG

Heus aquí un llibre que té com a finalitat pensar el lloc dels cristians en el món, la seva vocació més genuïna, allò que emana de la seva vocació de ser testimonis del Crist.

La qüestió ha ocupat la ment dels més grans insignes pensadors cristians i també ha estat objecte d'una llarga tradició de textos magisterials, però no, per això, és una qüestió clara i resolta. Els temps canvien, també els llenguatges i les formes del món i, consegüentment, el cristianisme ha d'adoptar una presència en la societat que sigui sempre adient i genuïna, fidel als ensenyaments de Jesús, però alhora, permeable i receptiva a la societat en la qual s'encarna. La tasca no és fàcil però és apassionant i exigeix imaginació, creativitat, exercitació del talent i també escoltar la paraula de Déu.

Aquesta presència cal que sigui, abans que res, creativa, fecunda i generadora de bondat i de bellesa. Ser cristià en el món és una opció lliure, una profunda vocació que altera totes les dimensions de l'ésser personal i que, lluny de refugiar la persona en l'esfera de la privacitat, la mou a ser significativa en el món, edificadora, en el sentit més noble del terme, en definitiva, sal i llum.

El llibre que segueix pot ser un bon instrument per reflexionar sobre el lloc dels valors religiosos en les societats secularitzades (Javier Elzo), sobre la idea d'una laïcitat integral, lluny de laïcismes excloents i de clericalismes tronats (Josep Maria Margenat) i per pensar la interacció entre els cristians i les societats complexes, de tal manera que la seva presència sigui porosa i permeable (Francesc Torralba).

Escriu Benet XVI: “Jo diria que normalment són les minories creatives les que determinen el futur i, en aquest sentit, l'Església catòlica ha de comprendre's com a minoria creativa que té una herència de valor que no és quelcom del passat, sinó una realitat molt viva i actual.”<sup>1</sup>

Molts han escrit que el cristianisme del futur en les societats secularitzades serà, irremissiblement, una opció de minories. No és fàcil aventurar els signes de l'esperit i menys encara predir les opcions fonamentals dels ciutadans que encara no han nascut, però si realment el cristianisme serà un opció minoritària, no per això ha d'abandonar la seva capacitat creativa en tots els terrenys.

Ser cristià en el món és transmetre, amb creativitat, una herència valuosa i significativa, no tan sols per deure de gratitud, sinó perquè realment considerem que és positiva per afrontar el futur.

Lluny de la imposició, l'opció cristiana en el present cal que s'articuli sobre la forma de la proposta, raonable i creïble, però proposta en un marc de pluralitat compartida, en el qual altres ciutadans, legítimament, prenen opcions de vida espirituals ben distintes.

1. BENET XVI, Trobada del Papa amb els periodistes durant el seu vol cap a la República Txeca, 26/11/2009.

“Els creients —diu Benet XVI— hem de portar dins del nostre cor les persones que es consideren agnòstiques o atees. Quan parlem de la nova evangelització, potser aquestes persones s’espanten. No volen veure’s convertides en objecte de missió ni renunciar a la seva llibertat de pensament i de voluntat (...). Hem de preocupar-nos que l’home no arraconi la qüestió de Déu, qüestió essencial de la seva existència. Hem de preocupar-nos que accepti la qüestió i la nostàlgia que en ella s’amaga.”<sup>2</sup>

El diàleg, aquest instrument essencial per a l’evangelització, exigeix una identitat clara, però, a la vegada, receptivitat i recerca honesta de la veritat. Ser cristià en el món és exercitar-se en el diàleg; no excloure ningú d’aquest intercanvi de pensaments i de sentiments, superar prejudicis i sortir de la pròpia esfera endogàmica.

Especialment interessant és la idea de Benet XVI de recrear, en el nostre món, l’atri dels gentils, aquest espai de trobada entre creients i no creients, per tal de generar un debat constructiu sobre el futur i allò genuïnament humà. “L’Església —diu— hauria d’obrir també avui una espècie de pati dels gentils, on els homes poguessin d’alguna manera enganxar-se a Déu, sense conèixer-lo i abans que hagi trobat l’accés del seu ministeri, al servei del qual es troba la vida interior de l’Església. Al diàleg amb les religions, cal afegir avui sobretot el diàleg amb aquells per als quals la religió és quelcom estrany, per als qui Déu és desconegut i que, no obstant això, no voldrien quedar-se simplement sense Déu sinó apropar-se a Ell com a mínim en tant que desconegut.”<sup>3</sup>

2. Discurs del Papa a la cúria romana per l’intercanvi de felicitacions en ocasió del Nadal, 21/11/2009.

3. *Ibidem*.

Tant de bo aquest petit llibre contribueixi a aclarir la missió del cristià en un món tan complex i mutant com el nostre i ens permeti discernir, amb claredat, allò que exigeix la vocació interior. Avui, més que mai, som cridats a construir ponts, a fer xarxa, a unir talents, a donar raó de l'esperança des de la serenitat que brolla de saber que, en aquesta lluita, no estem sols. Mai no hi hem estat.

Francesc TORRALBA ROSELLÓ

# ELS VALORS RELIGIOSOS EN LA SOCIETAT EUROPEA. DIAGNÒSTIC I VISIÓ DE FUTUR

Javier Elzo

## INTRODUCCIÓ

El juliol de 2006, gràcies a una vaga, aquesta vegada dels pilots de Sepla, amb el consegüent retard d'Iberia, vaig haver d'esperar-me tres hores a Barajas. Em vaig apropar a un expositor de llibres a l'aeroport i vaig anotar la llista de títols dels que, a la prestatgeria dels "més venuts", tinguessin com a tema alguna qüestió religiosa o parareligiosa. Aquests eren els títols: *La Biblia de barro*, *La Sombra de Dios*, *La conspiración de Asís*, *Los pecados de la Biblia*, *El Código da Vinci*, *La Rosa de David*, *El Himno de los demonios*, *La Cena secreta*, *Al Sur de la resurrección*, *El último ritual*, *A la sombra del Templo*, *El Evangelio de Judas*, *Caballeros de la Vera-Cruz*, *Las puertas del Paraíso*, *Vaticano 2.035*, *La sombra de la catedral* i *Las chicas del rosario*. Disset llibres de temàtica religiosa o pseudoreligiosa, a la prestatgeria dels llibres més venuts d'un aeroport, en una societat que es preua de laica i secularitzada és, com a mínim, quelcom que sorprèn i crida l'atenció. Dos anys més tard, tot i que no vaig tornar a anotar els títols dels llibres, em vaig trobar amb una realitat semblant: gran profusió de llibres pseudoreligiosos a les prestatgeries de la T4 de Madrid, en la qual els prestatges s'han de llogar a preu d'or. Cada dia em pregunto amb més força

si no haurem de parlar d'un entorn social postsecular i resacralitzat del fet religiós a la vella Europa.

## 1. ALGUNES DADES SOCIORELIGIOSES

Per emmarcar quantitativament aquestes reflexions, presentem a continuació algunes dades, poques, de la situació socioreligiosa en diversos països europeus sense pretendre, ni de bon tros, donar-ne una visió completa. Necessitaríem un nombre ingent de pàgines. I aquest no és tampoc l'objectiu central d'aquestes planes.<sup>1</sup> Presentem, doncs, les dades a la taula 1.

1. A la web hi ha una pàgina que ofereix informació socioreligiosa, <www.eurel.info> en francès i anglès, tot i que no acostuma a estar gaire al dia i, com passa sovint, ignora tot allò publicat en llengua castellana. Per a Espanya ens permetem referir dos dels nostres propis darrers treballs "Religión y religiosidad" (pp. 435-470), dins Salustiano del Campo i José Félix Tezanos (editors), *España Siglo XXI*, volum 1r: *La Sociedad*, Madrid, 2008, 950 pàgines, i "La evolución socio-religiosa en España en los últimos 30 años: una aproximación empírica", pp. 57-77, Eduardo Bericat (editor), *El fenómeno religioso*, ponències de les segones jornades de sociologia de juny de 2007 a Sevilla, Centro de Estudios Andaluces, Junta de Andalucía, Sevilla, 2008, 316 pàgines. Més recentment, i en el marc de l'Enquesta Europea de Valors, dos volums més: amb treball de camp a Espanya el juny de 2008, vegeu el capítol socioreligiós d'Urrutia, dins Javier Elzo i María Silvestre (dirs.), Iratxe Aristegui, Miguel Ayerbe, Edurne Bartolomé, Javier Elzo, Francisco Garmendia, José Luis Narvaiza, Raquel Royo, María Luisa Setién, María Silvestre, Manuel M. Urrutia, "Un individualismo placentero y protegido", *Quarta Enquesta Europea de Valors Aplicada a Espanya*, Bilbao, 2010, 411 p.; amb treball de camp a Catalunya el juny de 2009, el capítol socioreligiós, redactat per Teo Mellén, d'un text amb diversos autors dirigit per Javier Elzo i Àngel Castiñeira, encara en impremta i sense títol definitiu acordat malgrat que, insistim, s'emmarca en els estudis de l'European Values Study.

## Taula 1

### AUTOPOSICIONAMENT RELIGIÓS, EN PERCENTATGES

| Es considera una persona: | Esp.<br>08 | Esp.<br>99 | Esp.<br>90 | Esp.<br>81 | Eur.<br>99 | Eur.<br>81 | Fr.<br>08 | Fr.<br>81 | Eusk.<br>08 | Eusk.<br>90 | Cat.<br>08 | Cat.<br>90 |
|---------------------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|-----------|-----------|-------------|-------------|------------|------------|
| Religiosa                 | 52         | 56         | 63         | 63         | 56         | 62         | 44        | 51        | 49          | 62          | 42         | 55         |
| No religiosa              | 34         | 33         | 28         | 30         | -          | -          | 37        | -         | 36          | 28          | 40         | 36         |
| Atea convençuda           | 11         | 6          | 4          | 4          | 7          | 5          | 18        | 9         | 11          | 6           | 16         | 6          |

Font: EVS per a Espanya, Euskadi (Comunitat Autònoma Basca i Navarra), França, Europa (vegeu <<http://www.evs.nel>>) i Catalunya.

El comentari serà breu. Tant és que sigui a Espanya, a França, a Catalunya o a Euskadi (Comunitat Autònoma Basca i Navarra), la constant és la mateixa: descens de les persones que s'anomenen religioses i augment de les que es consideren no religioses i, fins i tot, atees. Particularment en aquest darrer cas, l'augment de persones que s'anomenen atees és molt clar. Però, com veurem més endavant, cal partir de la hipòtesi que en molts casos, més que una afirmació directa d'ateisme, del que es tracta és de donar un pas més enllà en l'autoconsideració de persona religiosa a persona no religiosa. A més, quan disposem de la totalitat de dades europees, podrem analitzar si estem davant d'un fenomen d'Europa del sud (per tant lligat a la tradició catòlica, com a Església dominant), o cal estendre-ho a la resta d'Europa. El que ja podem assenyalar, com veurem més endavant, és que en qualsevol cas no és aplicable a l'Europa exsoviètica.

Per completar la informació amb altres indicadors, i també per tal de contextualitzar la realitat religiosa espanyola, presentem a la taula 2 algunes dades socio-religioses en comparació amb les de determinats països europeus, segons l'enquesta europea de valors de 1999.

## Taula 2

DADES RELIGIOSES DE LA POBLACIÓ ESPANYOLA  
EN RELACIÓ AMB LA DE SIS PAÏSOS EUROPEUS. DADES DE 1999,  
EN PERCENTATGES

|                                              | Espanya | Irlanda | Itàlia | França | Alemanya<br>(Oest) | Gran<br>Bretanya |
|----------------------------------------------|---------|---------|--------|--------|--------------------|------------------|
| Pertany a una religió                        | 82      | 90      | 82     | 57     | 76                 | 82               |
| Sense religió                                | 18      | 10      | 18     | 43     | 24                 | 18               |
| La religió aporta força,<br>reconforta       | 49      | 80      | 68     | 32     | 45                 | 33               |
| La religió és molt o<br>bastant important    | 42      | 61      | 71     | 36     | 34                 | 37               |
| És important transmetre<br>la fe als infants | 20      | 38      | 31     | 9      | 13                 | 18               |
| Participa en obres<br>religioses             | 4       | 7       | 7      | 3      | 6                  | 6                |

Font: Enquesta Europea de Valors. Taula elaborada per Ives Lambert.<sup>2</sup>

El nivell de religiositat de la població espanyola se situava el 1999 segons la mitjana d'Europa occidental, ja fos al capdavant, on hi havia Irlanda i Itàlia, o pròxim a diferents indicadors a França, Gran Bretanya i Alemanya (de l'oest quan s'administrà l'enquesta). Espanya, com França, deixarà de ser-ho ja fa dècades, si no segles, ja no es distingeix en la mitjana dels països europeus pels seus elevats signes de religiositat. Fins i tot en alguns indicatius hom la situa per sota de la mitjana. Per exemple, a Espanya hi ha un percentatge menor de persones que participen en obres religioses o de caritat de caire religiós. També és quelcom menor la confiança dels espanyols en l'Església catòlica que la mitjana europea en les seves esglésies.

2. Ives LAMBERT, "Religión: l'Europe à un tournant", *Futuribles* 277 (juliol-agost 2002), p. 134-135. L'autor reté a la taula els nou països dels quals tenim informació en els estudis de 1981 i 1999. Nosaltres ens limitem, per raons d'espai, a sis països i només per a l'estudi de 1999.



Al contrari, són més els espanyols que s'anomenen pertanyents a una religió (anomenar-se catòlic, “la marca catòlic”, encara té una gran força) així com en la importància dels ritus de pas (baptisme, boda i funeral), malgrat que els dos primers van perdent en importància (particularment en el cas del matrimoni), la qual cosa queda clarament provada en les enquestes juvenils més recents i en les dades que ens ofereix regularment l'Institut Nacional d'Estadística (INE), així com els baròmetres del CIS. Probablement, d'ara endavant, haurem de distingir el baptisme i el matrimoni religiós, al qual hi aniran cada vegada menys persones, dels funerals, que es mantindran amb gran força i capacitat de convocatòria, fins i tot entre els no creients. És el que succeeix, per exemple, a França.<sup>3</sup>

La informació més recent que disposem quan entreguem aquestes pàgines (estiu del 2010) prové d'un estudi de la Fundació BBVA, amb un treball de camp realitzat en els mesos de novembre i desembre de 2009 en catorze països europeus.<sup>4</sup> Als enquestats se'ls preguntava pels “trets” que, al seu judici, millor caracteritzen Europa; d'una llista de tretze aspectes proposats, els valors cristians apareixen en penúltim lloc en els dotze països de la UE, i en darrer i nítid lloc entre els espanyols.

3. Jean-Paul GUETNY, “Le succès des obsèques religieuses dans une «France païenne»”, *Esprit* (març-abril 2007), *Effervescences religieuses dans le monde*, p. 122-125.

4. El publica, sense signatures, la Fundació BBVA. L'àmbit geogràfic comprèn dotze països de la Unió Europea (Bèlgica, Bulgària, Dinamarca, França, Alemanya, Grècia, Itàlia, Polònia, Espanya, Suècia i Regne Unit) més Suïssa i Turquia.